

TEOLOGIENS FRIGJØRING — et av-ideologiseringsprogram

AV BJØRN WILLOCH

Juan Luis Segundo: Liberation of theology.

Maryknoll, New York, 1976.

Oversettelse av: *Liberación de la teología*. Buenos Aires, 1975.

Boken er blitt til som en utvidelse av forelesninger ved Harvard Divinity School våren 1974.

Juan Luis Segundo, f. 1925 i Montevideo, Uruguay. Jesuitter-prest i 1955. Har studert filosofi i Buenos Aires. Teologiske studier i Louvain og i sosiologi ved Paris universitet, hvor han har licensiatgrad i teologi og doktorgrad i filosofi. Utgiver av tidsskriftet *Perspectivas de Diálogo* i Montevideo.

Forfatteren er en av de kjente frigjøringsteologer i Søramerika. Han hevder innledningsvis at frigjøringsteologien er et «point of no return» på hans kontinent i dag. En ny bevissthet og modenhet i troen er skapt. Men denne teologi står i kamp og trues fra flere sider, ikke minst av det faktum at dets vokabular nå synes å være allemannseie og dermed en del av status quo! Et annet problem består i en biblisistisk metode, der man iler til Bibelen og tradisjonens kilder for å hente støtte for sine teologiske refleksjoner. Resultatet ble at frigjøringsteologien ofte blir sett på som uttrykk for naivitet av en mer tradisjonell teologi.

Derfor må man nå ned til selve epistemologien, hevder forfatteren. Men hvor starter man sin refleksjon? Alt som inneholder ideer, er bundet sammen med den eksisterende sosiale situasjon. Segundo innfører hva han kaller en «hermeneutisk sirkel»: Vi kan ikke starte i teologien, løsrevet fra livet selv, men i en eksistensiell erfaring.

Hvert nytt moment i virkeligheten tvinger oss til å stille nye spørsmål og så å tolke Guds Ord på nytt. Bare slik vil sirkelen kunne holde seg i bevegelse og vi unngår en livsfjern, akademisk preget teologi. Slik skulle vi kunne oppnå det han hevder er nødvendig i dag: en frigjøring av teologien selv, slik at den ikke lenger bare *taler* om frigjøring, men *virker* frigjøring.

Segundos tankemodell viser avhengighet av Bultmann. Men dennes program forekommer Segundo å være for filosofisk og akademisk. Det er ikke Bibelens avmytologisering, men teologiens *avideologisering* som er det springende punkt i dag.

Segundos hermeneutiske sirkel er ment å virke slik at man først erfarer virkeligheten på en sådan måte at det oppstår ideologisk mistanke vis-a-vis våre tradisjonelle konsepter. Neste skritt blir å anvende denne mistanke mot ideologien generelt og spesielt imot teologien. Denne operasjon leder til en eksegetisk mistanke om at tradisjonell bibeltolkning kanskje har uteglemt vesentlige elementer av virkeligheten. Først nå, som det fjerde skritt, er vi satt fri til å tolke Skriften ut fra de nye momenter vi besitter.

Forfatteren foretar så en analyse av diverse forfattere, som *Cox* i *The Secular City* og *Max Weber* og finner at de ikke har brakt sirkelen til ende. Han hevder at årsaken til dette er at de nevnte forskere har produsert sine verker mer som en akademisk aktivitet, uten den nødvendige a priori viljesakt, en forpliktelse (commitment) til frigjøring. Hvis man ikke *vil* noe med sin teologi, kan ens teologi heller ikke frigjøre. Neste eksempel blir *Karl Marx*. Segundo understreker dennes innflytelse på teologien. Det går ikke an å eliminere ham mer enn Aristoteles fra vår tenkning.

Marx har i høy grad den vilje til frigjøring som er en betingelse for rett ideologisering. Men, på grunn av aversjon imot religionen, bryter Marx i sin analyse av religionen sin egen hermeneutiske sirkel. Etter å ha avslørt den samtidige teologi som en del av status quo skulle neste skritt for Marx ha vært å diskutere hvordan denne overbygning kunne vendes om til et våpen for proletariatet i dets klassekamp. Som en inkonsekvens unnlater Marx å behandle religionen på like linje med andre kulturelle fenomener.

Derimot ser forfatteren sin hermeneutiske sirkel fullført hos Cone og den «svarte frigjøringsteologi». Her er den personlige bakgrunn i livets realitet og det sterke viljesengasjement klart nok. Cone går med mistanke til teologien og anklager den for å være «hvit» og derfor ute av stand til å løse rasekonflikter. Den norm Cone finner for

Svart Teologi er: frigjøringen av de svarte og åpenbaringen i Jesus. Dette siste leder ikke til bokstavtolkning av Bibelen. Den er Guds Ord i en historisk situasjon og derfor situasjonsbetinget. Derfor må hermeneutikken faktisk selv være situasjonsbetinget. Hva berettiger så til å tale om en *kristen* teologi? Mange svarte i USA har funnet Islam å være et bedre uttrykk for deres realitet og ambisjoner. Segundo reiser selv spørsmålet. Jeg kan ikke se at han har gitt noe svar.

I sin søken etter holdbare kriterier behandler forfatteren den sosiologiske vitenskap, som han tenderer mot å betrakte som normativ. Denne vil hjelpe teologien til å forstå den ideologiske mekanisme i det etablerte samfunn og slik frigjøres fra ortodoksi til ortopraxis, til en sosial praksis som bringer frigjøring.

Segundo analyserer videre kirken, dens tro og sakramentale praksis og viser hvordan alt dette opprettholder status quo. Kirkens messe fortsetter omtrent uendret før og etter en stor internasjonal krise, hevet over tid og historie! Forfatteren uttaler sin skuffelse over det som har skjedd med den katolske kirke etter Medellín, alle gode ansatser til tross: man har søkt å finne en tredje vei mellom status quo og revolusjonen. Resultatet har bare vært at man igjen absorberes av det etablerte samfunn. En norsk observatør må langt på vei gi ham rett i dette. Og, som Segundo selv påpeker: dette gjelder jo endog Allendes radikale styre i Chile!

Hos Jesus finner Segundo en annen holdning til det etablerte: mens fariseerne starter i sin teologi og sine tradisjoner, tar Jesus utgangspunkt i mennesket og dets konkrete nød. Nettopp her begynner hans konflikt med den etablerte religion!

Nå er det nok så at all ideologi er relativ. På den annen side er tro uten ideologi en død tro, hevder han! Frihet fra ideologi gir troen frihet til å nedfelles i en ideologi som kan lede til ortopraxis i den konkrete historiske situasjon. Han advarer mot en biblisistisk metode — da står man snart bare igjen med et valg mellom «exodus» eller «å vende det andre kinn til».

En må spørre om det blir noe igjen av troen når den tømmes for sitt historiske og ideologiske innhold? Den synes mer å bli en holdning enn noe innholdsbestemt, nærmest et eksistensielt forhold til en forpliktelse. Segundo viser til nyere tanker om en deuterolæring: først lærer mennesket «noe», senere kommer det til det nivå i læreprosessen at det *lærer å lære*. På analogt sett blir troen istandsatt til å ideologisere, den blir skapende. Å holde seg til dog-

mer, er fluktmekanisme. De er ikke endegyldige, men bør forstås som retningslinjer, som eksempler fra sin egen historiske kontekst. Som sådanne kan dogmene — og også de etiske normer — hjelpe oss i vår læreprosess, i vår deuterolæring.

Den katolske kirke har ofte hindret denne skapende frihet. Den ideologiske forstening er en normal prosess i historien. Ikke minst er det tilfelle der en kirke blir folkets kirke og forsøker å innta en nøytral holdning, for å kunne være kirke for alle. Derved avskjærer den seg muligheten for den partiskhet som er så klar hos Jesus selv i hans forhold til de utstøtte og en nødvendig forutsetning for Segundos hermeneutiske prosess.

Hard skyts rettes mot læren om rettferdiggjørelse ved tro. Denne lære leder til en ahistorisk, passiv holdning, mener forfatteren. For frigjøringsteologien er den katolske tanke om de overskytende gode gjerninger som frelsesbetingelse vesentlig. Farene ved den reformatoriske lære forsterkes ved toregimentslæren, der kirken litt for lett-vint slipper unna sitt politiske ansvar i verden. — Nå innses forfatteren noe av den frihet som rettferdiggjørelseslæren nettopp gir til teologien og etterlyser derfor en forening av luthersk passivitet og katolsk legalisme. Det skulle gi frihet til på skapende vis å delta i menneskets frigjøringsprosess. Han henviser til Bucers forsøk på reformasjonstiden på å forene rettferdiggjørelse ved tro og den historiske Guds-Rike-bygging.

Mot slutten av sin bok slår Segundo til lyd for minoritetens plass i revolusjonen, ikke som elitisme i motsetning til massen, men *for* massen og *med* denne. Han slutter seg til Lenin og hevder at det er denne elite som kan bevisstgjøre massen og lede den på rett vei. Den katolske kirkes støtte til folkereligjøstheten og folkekirkeligheten kan derfor bli en hindring på veien til frigjøring av massen. Veien må gå via det partielle til det universelle.

En spør seg ved lesingen av dette verk: Hva blir til syvende og sist *troens innhold*? Likeledes venter en med spenning, omtrent som ved lesing av en kriminalroman, på hva som monne være forfatterens idé til en revolusjonær-politisk løsning. Har jeg forstått ham rett, så aner man på de siste sidene en forkjærlighet for den latin-amerikanske *caudillo* — «der Führer» — i Peróns skikkelse, som gjør bruk av massenes spontanitet og leder den framover mot frigjørelse. For en utenforstående synes nok peronismen å være et kompleks og mer emosjonelt og romantisk enn reelt svar på dagens utfordringer. Den siste tids utvikling i Argentina synes å understreke

en slik skepsis. Men sannsynligvis ter det hele seg annerledes fra kulturens innerside. Tiden får vise om den latinamerikanske elite av katolsk type vil være istand til å vise veien for massen.

En som har virket i årevis i enkel slumsammenheng, uten muligheter til vidtgående studier, kjenner seg liten i møte med en jesuitt a la Juan Luis Segundo og hans veldige tankeflukt, så vel hjemme i filosofi, psykologi, sosiologi, litteratur, fysikk, teologiens historie — —. Men stundom undrer en seg når tankene når de store høyder: *Er sannheten virkelig så komplisert? Eller står vi her overfor en parallell til latinsk retorikk, som så ofte imponerte oss med sine tankebaner og sitt elegante vokabular, inntil det gikk opp for oss at innholdet kunne virke heller tynt — —?*

Eller kanskje står vi i dette verk dypest sett innfor katolisismens dilemma: dens uformuenhet når det gjelder å frigjøre seg fra den lange tradisjon og de altfor mange menneskelige autoriteter, når den skal prøve å gi et adekvat svar på dagens utfordringer?

Det kan være mangt å angripe i Segundos teologi. Orlando E. Costas hevder at frigjøringsteologien dypest sett er pelagiansk. — Her mangler et kriterium for hva som er åpenbaringssannhet. Vi befinner oss i den absolutte relativisme, med situasjonsetikk og situasjonshermeneutikk; den eneste absolutte verdi blir mennesket selv. Og de fattige blir kriterium for hermeneutikken! Rettferdiggjørelse av tro aksepteres av Segundo som et paulinsk anliggende, men Skriftens sentrale tolkningsprinsipp blir ikke denne lære; i Exodus, hos profetene, i hele GT og hos Jesus selv er hovedtema frigjøring!

Vi reiser bust. Og det synes klart at Segundo ikke rett har forstått Luther og reformasjonen. (Han legger altfor stor brett på Luthers ord om den trellbundne vilje.) — Men kanskje skulle vi også la oss utfordre av denne frigjøringsteologi, midt i alle dens overdrivelser og blindveier? Vi har vel nettopp i misjonssammenheng mange steder i verden fått se nødvendigheten av ved siden av *forsoningen* også å fremheve *forløsningen*, og *frigjøring* må da være en del av *forløsningen*?

Under lesingen av Segundos tanker slo det meg at den lutherske toreimentslære kanskje ikke er så ille lell, hvor mye den enn er i miskreditt i dag, ikke minst i Søramerika. I grunnen setter denne lære oss på avgjørende måte *fri* til politisk og ideologisk innsats. Kanskje er faren den at den ikke setter oss *i gang*? Det tør være fordi vi tradisjonelt tolker den i rommets kategorier, som et statisk

system for samfunnslivet. Om vi nå brakte den inn mer på den bibelsk-hebraiske formel, på det dynamiske lineære historieplan, kanskje skulle da vår lutherske dobbelforståelse — som en «status duplex» — av vår historiske situasjon føre til en større kreativ aktivitet for massenes frigjøring? Det kan skje ved at det defineres en målsetting for hvert av regimentene.

Imens er den katolske frigjøringsbevegelse inne i en kritisk og avgjørende fase. Vi venter med spenning på signaler som kan vise vei på et kontinent der den katolske kirke har sin historiske anledning til å løfte byrder fra de undertryktes skuldre — selv utfra andre kriterier enn dem Juan Luis Segundo forfekter.